A szociológia egy sikeres évszázad előtt?

A Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetének konferenciája

2020. október 8-9. SZEKCIÓK

A demokrácia válsága, a civil társadalom eszménye és a politikai részvétel

Szervezők: Kerényi Szabina (TK SZI), Gerő Márton (TKSZI és ELTE TáTK)

Az elmúlt évek fejleményei világosan mutatják, hogy az eddig stabilnak hitt demokráciák is válságba kerülhetnek. Az Egyesült Királyság kilépése az Európai Unióból és az ennek nyomán kialakult kormányzati válság, a populista és szélsőjobboldali pártok megerősödése és hatalomra kerülése és a pártrendszerek felborulása jelzi, hogy legalábbis turbulens időszakba lépett Európa. Ennek a turbulenciának az egyik következménye, hogy a korábban a demokratizálódás irányába mutató folyamatok is megtorpantak, és a korábban várt lineáris, általános demokratizálódási folyamatok helyett mára inkább a demokratikus rendszerek válságáról beszélhetünk. Ennek egyértelmű jele a politikai polarizáció erősödése, a kihívásokra adott populista válaszok elterjedése, a társadalmi párbeszéd háttérbe szorulása és a civil társadalom működését korlátozó, egyre restriktívebb szabályozások.

Ennek nyomán az elmúlt években a politikai szociológiában is előtérbe kerültek a korábban stabilnak hitt pártrendszerek és szavazótárborok átalakulásának problémái, valamint a tiltakozásokban és a civil szervezetekben való részvétel kérdései. A korábban elsősorban intézményi keretek között zajló politika dinamikusabbá vált, a mozgósítást már a parlamenti pártok sem csupán a választásokkal kapcsolatban tartják elsődlegesnek, hanem azt a szavazótáborral való kapcsolattartás, a választói identitás megerősítése egyik kulcselemének tekintik. A korábban elsősorban tárgyalásos technikákat választó szakszervezetek és civil szervezetek szintén a közvetlen mozgósítás és a grass-root mozgalmak felé fordulnak. A demokratikus intézmények gyengülése nyomán ráadásul felerősödnek a normatív elvárások a civil társadalommal kapcsolatban: autoriter környezetben, vagy az autoriter tendenciák felerősödése esetén a civil társadalom a demokrácia megmentőjeként, esetleg valamilyen csodaszerként, de legalábbis a demokratizálódás fontos szereplőjeként jelenik meg. Ugyanakkor a civil társadalom szereplői és szervezetei sok esetben hozzájárulhatnak populista és nem demokratikus értékek elterjedéséhez, vagy autoriter kormányok legitimációjának megteremtéséhez. Azaz, a civil szervezetek és társadalmi mozgalmak nem csupán a demokrácia erősödésének, hanem a demokrácia hanyatlásának folyamataiban is jelentős szerepet játszhatnak. Összességében úgy tűnik, hogy a korábban alkalmazott kategóriáink egyre kevésbé alkalmasak a jelenkori politikai folyamatok megragadására.

A demokratizálódás folyamatainak nem csak a fennálló rezsimek, hanem a társadalom szerkezetének szempontjából is fontos tétje van. Az autoriter berendezkedés felé való elmozdulással együtt a politikai társadalom, a pártok és az állam egyre erősebben lép fel a társadalomszerkezet és a társadalmi integráció alakításának igényével. A civil társadalom és a társadalmi mozgalmak, amelyeket az állam és társadalom közötti közvetítő szféraként határozunk meg, ugyanakkor szintén fontos és sokszor autonóm szerepet játszanak az integráció folyamataiban. Éppen ezért különösen fontos, hogy a civil társadalom milyen erőforrásokkal rendelkezik, hogyan ágyazódik be az informális hálózatok szférájába és hogy a politika és állam hogyan viszonyul ezekhez a szervezetekhez. Szekciónkban a politikai és civil társadalom, valamint a társadalmi mozgalmak és a demokrácia helyzete közötti viszonyt vitatjuk meg.

A gondoskodás(hiány) szociológiája

Szervező: Takács Judit (TK SZI)

A szekció a gondoskodás, illetve a gondoskodáshiány jelenkori szociológiai aspektusaival foglalkozik. A másoktól való függést és egyéni sérülékenységünket mindannyiunk megtapasztaljuk életünk valamely szakaszában: gyerekkorban, időskorban, betegként, sérültként, elnyomottként vagy egyéb kiszolgáltatott helyzetben lévőként/élőként. A gondoskodás nem csak bizonyos cselekvés- illetve feladattípusok elvégzését jelenti, hanem az egymásra figyelés – gyakran szeretetteljes – attitűdjét és az – akár általunk személyesen nem ismert – mások aktív támogatásában kifejeződő szolidaritást is. Lynch (2007) a gondoskodási kapcsolatok három formáját különbözteti meg: a szeretetmunkával jellemezhető elsődleges (pl. családon belüli) törődésviszonyok köré épülnek az általános gondoskodásmunkával járó másodlagos gondoskodáskapcsolatok, melyeket a szolidaritási munkára épülő harmadlagos gondoskodáskapcsolatok vesznek körül.

Különböző társadalmi jelenségek vizsgálata során szociológusok is gyakran alkalmaznak olyan modelleket, melyek aktorai önellátásra képes, racionális gazdasági cselekvőként jelennek meg, akiknek különféle szempontú kiszolgáltatottságai és egymásra utaltsága nem feltétlenül kapnak kellő figyelmet. Lynch & Lyons (2009) arra hívja fel a figyelmet, hogy a versengő individualizmust idealizáló neoliberális politika már nem pusztán „gondoskodásmentes" polgárokkal számol, hanem kifejezetten gondoskodásellenes jelleget ölthet. (Ez tükröződik pl. abban is, ahogy – Magyarországon egyetemi szinten és növekvő mértékben közép- és alapfokon is – az oktatás fő célját egyre inkább a gazdasági hasznosíthatóság bűvkörén belül határozzák meg.) A gazdasági növekedés mindenáron való hajszolása háttérbe szorítja a társadalmi szolidaritást – egyre kevesebb szó esik az egyenlő esélyek megteremtésének szükségességéről az emberek életkörülményeiben – és pl. erőszaknak, valamint különböző fizikai és mentális egészségi problémáknak fokozottan kitett, diszfunkcionális társadalmak, társadalmi csoportok létrejöttéhez vezethet.

A gondoskodáskapcsolatok csak a gazdasági, politikai és kulturális viszonyokkal együttesen vizsgálhatók, hiszen ezek szabják meg a társadalmi gondoskodásinfrastruktúra fejlettségét, azaz: az adott társadalomra jellemző gondoskodásképességeket és -erőforrásokat. Annak, hogy egy állam mennyire teszi képessé a polgárait a másokról való gondoskodásra, illetve arra, hogy saját életükben megtapasztalhassák a(z egymásról való) gondoskodást, óriási a jelentősége a társadalmi reprodukció szempontjából is. Hanlon (2012) szerint gondoskodó társadalom (caring society) kialakítására lenne szükség, ahol a gondoskodás társadalmilag konstruált közjóként jelenik meg, ami ugyanakkor maga is egyenlőtlenségeket generál (hiszen nem véletlen, hogy ki törődik kivel, s mindez hol, mikor és hogyan történik). Többen hangsúlyozták azt is, hogy a huszonegyedik század eleji kapitalista rendszerek gondoskodás-deficitjének (care deficit) eredője az, hogy a női életpályáknak elsősorban a munkaerőpiaci részvételben mérhető „férfiasodását" a legtöbb országban nem kísérte a férfi életpályák „nőiesedése", azaz: a férfiak részvétele a családon belüli gondoskodásban nem emelkedett a női fizetett munkavégzés elterjedésével arányosan.

Magyarországon a rendszerváltást követő időszakban, amikor az államszocialista múlt gondoskodást segítő vívmányai – köztük a munkavállalás biztonsága, az ingyenes oktatás, a viszonylag jól működő gyermekintézmények széles körű hozzáférhetősége – közül egyre több megkérdőjeleződött, illetve e területeken az állami szerepvállalás egyre inkább visszaszorult, a házimunka és a gyermekgondozás ismét jellegzetesen női szerepkörként tűnt fel, amit a lelkesen maternalista magyar családpolitikai rendszer is megerősített (Dupcsik – Tóth, 2014). A gazdasági és társadalmi változások foglalkoztatottsági bizonytalanságot, magasabb/ használhatóbb végzettséget feltételező munkaerőpiaci elvárásokat, szűkülő szociális és gyermek-ellátórendszert hoztak, ugyanakkor korábban nem látott egyéni karrierépítési és fogyasztási lehetőségekkel kecsegtettek a későmodern kommodifikáció posztszocialista verziójában. Az utóbbi évtizedekben a beteljesíthetőnek vélt vágyak szintjén az anyagi és nem anyagi jellegű aspirációk olyan mértékű növekedése tapasztalható az európai társadalmakban, melyek háttérbe szoríthatják a családalapítást vagy akár a tartós párkapcsolatok – mint szeretetmunkára épülő gondoskodáskapcsolatok – kialakítását is. Mindehhez kapcsolódtak Magyarországon azok a gondoskodó férfiasság (caring masculinities) kibontakozását gátló gazdasági és politikai jellemzők, melyek szinte soha nem tekintettek úgy a férfiakra mintha alkalmasak és képesek lennének gyerekekkel és/vagy más családtagokkal törődni.

A gyermekvállalás: magán- és a közszféra határán

Szervező: Szalma Ivett (TK SZI)

Az alacsony fertilitási ráta egész Európára jellemző, már-már egy fertilitási krízis diskurzus alakult ki. Ez különösen igaz a pronatalista társadalmakra, ahol a közbeszéd részévé vált a gyermekvállalás és az azt befolyásoló tényezők meghatározása. Orbán Viktor például 2018-ban meghirdette a „demográfiai fókuszú kormányzást" és számos olyan családpolitikai lépés bevezetésére is sor került, amelynek célja, hogy növelje a fertilitási rátát, legalábbis a középosztályhoz tartozók körében.

Kevés olyan szféra van, mint az emberi reprodukció, amely egyszerre az egyik legintimebb emberi viselkedés (magánszféra) és egyszerre van jelen társadalmi szinten is (közszféra), hiszen azt befolyásolhatja a gazdasági és társadalmi környezet (Spéder – Kapitány 2014), valamint maga a fertilitási ráta is hatással lehet a gazdasági struktúrákra (Gál – Radó 2019). Nők és férfiak például szabadon meghatározhatják – különösen a modern fogamzásgátló tabletták elterjedése után, hogy vállalnak-e gyermeket, és ha igen, a gyermekeik számát. Ugyanakkor ezek a döntések mégis társadalmilag beágyazottak. Például vannak előírások arra vonatkozóan, hogy kik válhatnak szülővé örökbefogadás vagy asszisztált reprodukció útján (melegek és idősebb egyének kizárása). A családpolitikai eszközök pedig különbözőképpen ösztönzik a gyermekvállalást társadalmi csoportonként, a munkaerőpiacon kevésbé aktívan, vagy kedvezőtlenebb pozícióban lévők kevésbé támogatottak.

Szintén hangsúlyos, hogy a gyermekvállalás kérdését gyakran csak a nők oldaláról vizsgálják mind a közbeszédben, mind a tudományos munkákban, mintha szinte kizárólag női felelősségkörökbe tartozna. Például az említett demográfiai fókuszú kormányzást meghirdető miniszterelnök azt mondta, hogy szeretne „egy átfogó megállapodást kötni a magyar nőkkel, mert a demográfia végül is

rajtuk áll vagy bukik […] mert a gyerekvállalás [...] a legszemélyesebb közügy, és ezt csak a hölgyek tudják eldönteni." Így különösen fontos lenne a férfiak és a gyermek(nem)vállalás kérdéskörének vizsgálata. Hogyan vesznek részt a férfiak a reprodukcióval kapcsolatos döntések meghozatalában?

Továbbá a szociológiai vizsgálatok eddig elsősorban a gazdasági, társadalmi és párkapcsolati viszonyokat taglalták, bár külföldön jelentős irodalma van a munka és magánéleti konfliktus és fertilitás közötti kapcsolat vizsgálatának (Dommermuth et. al 2017, Mills et al. 2008), nálunk ez idáig ennek a kutatása elmaradt. Szintén hiányos ismereteink vannak arról, hogy a fertilitásról való tudás hogyan befolyásolhatja a fertilitással kapcsolatos döntéseket (kivétel Vicsek 2018). Jelen szekció célja, hogy jobban megértsük a gyermekvállalással kapcsolatos komplex struktúrákat és normákat, amelyek hatással lehetnek a reprodukcióval kapcsolatos döntésekre.

A szociológia lehetőségei a marginalizált csoportok integrálásában

Szervezők: Husz Ildikó (TK és BCE), Rácz Andrea (ELTE TáTK)

Amennyiben a társadalmi integráció és szolidaritás elősegítését tekintjük a szociológia egyik legfontosabb feladatának, akkor aligha kérdéses, hogy a marginalizált csoportok helyzete és a marginalizálódás folyamata a diszciplína kiemelt kutatási területe mind nemzetközi, mind hazai viszonylatban. A két világháború közötti magyar szociográfiának, az 1960-as évek végétől meginduló, betiltott, majd később újrainduló szegénységkutatásoknak, a marginalizált helyzetben lévő cigányság szociológiai vizsgálatainak nemcsak a szűk szakma számára volt jelentőségük, de egyes eredményei az értelmiség szélesebb rétegeihez is eljutottak. A rendszerváltás utáni növekvő társadalmi egyenlőtlenségek, majd a legszegényebbek kirekesztettségének tartóssá válása még inkább ösztönözte a szociológusokat arra, hogy elemezzék a folyamatokat és azok összefüggéseit. Mára igen jelentős információhalmaz áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy a marginalizálódás folyamatát és következményeit megértsük. Ezt segíti az internet is, amely könnyűvé teszi mind az eredmények kommunikálását, mind az azokhoz való hozzáférést.

De vajon mennyiben segít ez a tudáshalmaz a marginalizált csoportokon? Van-e konszenzus a szociológusok között abban, hogy mit és hogyan kellene tenni ahhoz, hogy e csoportok társadalmi integrációja megvalósuljon? Megelégedhet-e a szociológus azzal, ha (Weber szavaival élve) a társadalmi cselekvésnek pusztán az értelmező megértésére törekszik, nem pedig az alakítására?

Némedi Dénes (2000) húsz éve még úgy látta, hogy a szociológia – többek között – azért van válságban, mert az értelmiség „letűnése" és a „középosztályba" való szétszóródása miatt elvesztette a szakmán kívüli hallgatóságát, többé nem képes azt megszólítani. De nemcsak erről van szó, hanem arról is, hogy a szociológia hitelessége veszett el a társadalom közügyek iránt érzékeny része számára azáltal, hogy nem tudott érdemben hozzájárulni az olyan társadalmi problémák megoldásához (sem), mint a marginalizálódás, a tartós leszakadás, a mobilitási esélyek végletes csökkenése. Nagy tétje van tehát, hogy a szociológia le tudja-e fordítani az eredményeit az alkalmazás nyelvére, tud-e „gyakorlati hasznot" felmutatni a társadalom számára.

Az elmúlt két-három évtizedben történtek olyan új fejlemények, amelyek ez irányban hathatnak. Egyfelől mind a nemzetközi, mind a hazai tudománypolitika felől erősödő nyomás tapasztalható arra, hogy a kutatók a hasznosíthatóság oldaláról is érveljenek munkájuk szükségessége mellett. Másfelől, a külső környezet változása mellett a diszciplína belső folyamataiban is vannak olyan irányok, amelyek elősegíthetik az eredmények jobb hasznosulását.

Többek között termékenyítő lehet a cultural studies megközelítés, amely lehetővé teszi annak újragondolását, hogy mi a struktúra vs. kultúra jelentősége a marginalizációban. (Janky 2016) Nagy szükség lenne ilyen irányú kutatási eredmények becsatornázására a társadalompolitikába. Segíthetik a gyakorlati alkalmazás felé való elmozdulást az új, aktívabb kutatói bevonódást jelentő részvételi módszerek (elsősorban az akciókutatás), de akár a „jó gyakorlatokként" gyűjtött esettanulmányok komparatív elemzése is.

A marginalizálódással foglalkozó szociológusok számára eddig nem kellően kiaknázott lehetőség, hogy a felsőoktatásban megjelent a szociális munka professzionális képzése. Ez nem csak azért fontos fejlemény, mert elősegítheti a szociológiai tudás gyakorlatba való átültetését. Azért is, mert a szociális munka oldaláról történő visszacsatolás segítheti kijelölni a sokszor általános érvényűnek tartott szociológiai összefüggések érvényességi határait.

A fentiekkel összefüggésben a szekció a következőkre keresi a választ:

- Vajon a mai szociológia mennyiben és hogyan tud hozzájárulni a marginalizált csoportok, személyek, családok jóllétének növeléséhez, társadalmi integrációjának és mobilitási esélyeinek javításához?
- Vannak-e olyan új elméletek, megközelítések, módszerek, amelyek a korábbinál jobban szolgálják ezeknek a céloknak az elérését?
- Vannak-e a felsőoktatásban előremutató fejlemények ezen a téren?
- A szekció nyitott olyan témák felé is, amelyek a marginalizáció kérdéskörének a politikai diskurzusba való beágyazottságát és ennek hatását vizsgálják arra nézve, hogy a szociológiai eredmények beépülhessenek a közpolitikai döntésekbe.

A szekció a marginalizált társadalmi csoportok fogalmát szélesen értelmezi, beleértve nem csak a szegénységük, de a fogyatékosságuk, etnikai, nemi, vallási stb. hovatartozásuk alapján kirekesztetteket is.

Egészségesélyek és rizikómagatartások a 21. században

Szervező: Elekes Zsuzsanna (BCE)

A magyar halandósági mutatókban a rendszerváltást követő évek mélypontja után lassú és többnyire folyamatos növekedés következett be. Az elmúlt néhány évben azonban mind a férfi, mind pedig a

női halálozási ráta stagnál. A közel két évtizedes javulás ellenére a születéskor várható átlagéletkor ma is a legalacsonyabbak közé tartozik Európában, és a szomszédos, rendszerváltó országokkal összehasonlítva is csak Romániában és Ukrajnában regisztrálnak a magyarországinál rosszabb mutatókat (Kovács – Bálint 2018). Orosz (2017) elemzése szerint a magyar halandósági mutatók nemhogy nem közeledtek az európai és néhány visegrádi ország mutatóihoz, hanem a leszakadás tovább folytatódott az elmúlt években. Míg Csehország és Lengyelország csökkentette lemaradását az EU 15 átlagától, addig Magyarország lemaradása Bulgáriához és Romániához hasonlóan tovább növekedett. Magyarországot nem csak az alacsony születéskor várható élettartam különbözteti meg az európai országok többségétől, hanem az abban kifejeződő erőteljes társadalmi különbségek is. A legalacsonyabb és legmagasabb iskolai végzettségű férfiak 30 éves korban várható élettartama között 12,6 év a különbség, ami a második legmagasabb az EU 25 országai között. (OECD 2018).

A NEFI (2015) jelentése szerint a magyar lakosság egészségveszteségeiben kiemelkedő szerepet játszanak életmódbeli tényezők (többek között az étkezés, dohányzás, alkohol- és kábítószerfogyasztás, alacsony fizikai aktivitás stb.)

2015-ben az alkohol okozta halandóság közel 90%-kal volt magasabb az EU átlagnál (Bálint és Elekes 2016), a krónikus májbetegségben meghaltak százezer lakosra jutó száma pedig ötszöröse volt az EU-15 átlagának (Nagy et al. 2013). Ugyanakkor az utóbbi években határozottan javuló tendencia figyelhető meg az alkoholprobléma szinte minden mutatójában (Kovács és Bálint 2015, Elekes 2018) Az öngyilkosság elterjedtsége európai összehasonlításban még mindig magas, de az öngyilkossági arányszámok tartós és jelentős mértékű csökkenése megkérdőjelezhetetlen (Zonda, Paksi, Véres 2013, Kovács és Bálint 2018). Míg a 90-es években még többen úgy vélték, hogy a hagyományos egészségkárosító magatartásokat újak, elsősorban a kábítószerfogyasztás váltja fel, addig az utóbbi évekre vonatkozóan több adat is arra utal, hogy megállt a kábítószerek fogyasztásának terjedése (Elekes 2019, Éves jelentés 2019). A 90-es években még úgy véltük, hogy az akkori javuló tendenciák a politikai helyzetjavulásra, az akkor kedvezőnek vélt társadalmi-politikai változásokra vezethetők vissza. Ma már tudjuk, hogy ezek a változások nagyon sok terhet róttak a társadalomra, amely az általános lelkiállapot és mentális közérzet romlásában is egyértelműen megjelenik. A Hungarostudy kutatássorozat eredményei azt mutatják, hogy a súlyos depressziós tünetek előfordulása a 1988. évi 2,9%-ról 2013-ra 9,9%-ra nőtt, a népesség 54%-át pedig anómiás lelkiállapot jellemzi (Kopp 2008, Susánszky és Szántó 2013). A rossz lelkiállapothoz hozzájárul (vagy azzal együtt jár) a növekvő elmagányosodás, a baráti kapcsolatok csökkenése, a növekvő társas izoláció (Dávid és Lukács 2015, Albert és Dávid 2016). A 2016. évi ifjúságkutatás eredményei szerint az olyan „beszédcselekvéses színterek” látogatásáról, ahol barátaikkal együtt lehetnek, a fiatalok csupán néhány százalék számol be (Székely és Szabó 2017). A „képernyős tevékenységek” terjedése nemcsak a szabadidő eltöltését és a baráti kapcsolatokat változtatja meg, hanem további negatív hatásokat is okoz. A középiskolások körében végzett kutatások szerint a kilenc és tizedikes középiskolások közel egyötöde tekinthető túlzott internethasználónak (Király et al. 2016). A túlzott közösségi média használat a középiskolás diákok 4,5%-át érinti, többségüknél kimutatható az alacsony önbecsülés és a depressziós tünetek nagyobb arányú előfordulása (Bányai et al. 2016).

Amartya Sen szerint (idézi Bálint 2010) a továbbélés esélye (vagyis az általános egészségi állapot) az életminőség és a gazdasági sikeresség egyik legadekvátabb indikátora. A deviáns (és/vagy egészségkárosító) magatartások a társadalmi integrációval összefüggenek, annak egyfajta jelzői. Az

elmúlt évtizedek ezen a területen lényeges és a szociológia által alig vizsgált változásokat hoztak. Léteznek ugyan kutatók, szakmai műhelyek, akik egy-egy területet kutatnak (elismert műhelyei vannak a halandóság, az egészségi állapot, az öngyilkosság, az alkohol- és kábítószerfogyasztás, a viselkedési addikciók, a depresszió kutatásának), e problémák változásának együttes értelmezésével, tágabb társadalmi kontextusba helyezésével a szakma egyelőre adós maradt. A szekció szervezésével az a célunk, hogy egy olyan közös szakmai gondolkodást indítsunk el, amely az általános társadalmi közérzetet, lelkiállapotot mérő és jelző kutatási eredményeket egymással összehasonlítva, egymásra reflektálva próbálja meg vizsgálni és megpróbálja más társadalmi folyamatok tágabb keretében értelmezni.

Innovatív módszerek a szociológiai kutatásokban: a természetes nyelvfeldolgozás lehetőségei és korlátai

Szervezők: Barna Ildikó (ELTE TáTK), Németh Renáta (ELTE TáTK), Ságvári Bence (TK CSS-Recens)

A digitális technológiák fejlődésének eredménye, hogy hatalmas mennyiségű digitálisan tárolt szöveges információ keletkezik nap mint nap. Ezek a többnyire strukturálatlan, az internet publikus felületeiről elérhető, vagy különféle adatgazdáktól kutatási célra megszerezhető adatok alkalmasak arra, hogy szociológiai kutatások nyersanyagául szolgáljanak. Emberek viselkedésének, a vélemények változásának közel valós idejű megfigyelését teszik lehetővé. Vizsgálhatunk hosszú távú társadalmi, politikai és gazdasági trendeket éppúgy, mint a médiában megjelenő különböző fogalmak jelentésváltozásait, vagy éppen olyan kiscsoportokat, amelyek a hagyományos módszerekkel korábban nem voltak kutathatók. Mindezzel párhuzamosan a digitális korszak előtt született szövegek is egyre könnyebben tehetők alkalmassá arra, hogy digitális formában feldolgozhatók legyenek.

A természetes nyelvfeldolgozás (Natural Language Processing, NLP) a szociológiai kutatások módszertanának egyik ígéretes új és innovatív területe, ahol a magas szintű informatikai és számítógépes nyelvészeti tudás kéz a kézben jár a szociológia évszázados elméleti és episztemológiai hagyományaival. A szociológia előnye NLP alapú kutatásokban éppen ebben rejlik, hiszen a szöveges információkhoz való hozzáférés, a technológia ismerete önmagában még nem elegendő. Ahhoz szükséges a releváns kutatási kérdések és hipotézisek megfogalmazása, a változók megfelelő operacionalizálása, továbbá az eredmények kritikus és társadalmi kontextusba helyezett értelmezése. Mindeközben a hagyományos survey-alapú kutatások olyan alapvető kérdései, mint a megbízhatóság és a reprezentativitás sem hagyhatók figyelmen kívül.

A hagyományos adatfelvételi technikákhoz képest a szöveges adatok előállítása olcsóbb és gyorsabb, ami a hozzáférést tekintve potenciálisan jóval több kutató számára jelenthet lehetőséget. A közösségi médiában megjelenő szöveges adatok elérése azonban többnyire korlátozott. Az erre a célja szakosodott megoldások többnyire hiányosak, vagy a legalitás határán mozognak. Ezek mind újfajta kihívások elé állítják a kutatókat, ami miatt elengedhetetlen a folyamatos tapasztalatcsere.

A szekció ennek az új kutatási irányzatnak kíván fórumot biztosítani, ezért olyan előadók jelentkezését várjuk, akik kutatásaikhoz valamilyen formában NLP módszereket (is) használnak.

Az előadások témájával, módszertanával kapcsolatban tematikus megkötések nincsenek. Társadalmi jelenségeket NLP módszerekkel vizsgáló „érett" kutatások eredményei éppúgy bemutathatók, mint olyan útkereső, módszertani előadások, amelyek az alkalmazott eljárások lehetőségeire és korlátaira hívják fel a figyelmet. A szekció egyik fő célkitűzése, hogy az NLP kutatások kilépjenek az ad-hoc adatok és az elméleti modellek hiányának világából. Ehelyett egy olyan módszertani irány erősödjön meg és nyerjen polgárjogot a szociológiai kutatásokban, amely a meglévő diskurzusokba ágyazva, valós társadalmi problémákra képes kritikusan reagálni.

Kísérletezz a kísérletezéssel! Kísérletek alkalmazási lehetőségei és kutatási példái a társadalomtudományokban

Szervezők: Sik Endre (TK SZI), Simonovits Bori (ELTE-PPK)

„A kísérletek az oksági folyamatok kontrollált vizsgálatának nagyszerű eszközei." Babbie (1995)

A mottó abból a tankönyvből származik, amelyből sok hazai egyetemen tanítják a módszertant, de kísérletekről szóló fejezete általában csak ajánlott olvasnivalóként szerepel a kurzustematikákban. Pedig az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok területén is egyre népszerűbbé váltak a különböző kísérleti módszerek. Gondolhatunk például a közgazdaságtani kutatásokban alkalmazott játékelméleti (kvázi-) laboratóriumi kísérletekre, vagy a diszkriminációt mérő terepkísérletekre (egy átfogó összefoglalást az elmúlt évtizedek nemzetközi kutatásairól lásd Duflo és Bertrand, 2016). Továbbá a politikatudomány területén is egyre népszerűbbé váltak a kísérleti módszerek; ennek egyik példája, amikor surveybe ágyazott kísérletekkel tesztelik a különböző szakpolitikai döntések lakossági megítélését (menekültügyi témában lásd pl. Hainmueller és Hopkins 2012-es tanulmányát), ötvözve a reprezentatív lakossági mintából származó előnyöket a kísérleti módszer nyújtotta előnyökkel. Végül, a természetes kísérletek már megvalósult, szakpolitikai döntések hatásvizsgálatának kiváló eszközei. (A Goldin és Rouse szerzőpáros 2000-ben megjelent tanulmányában, egy számos zenekar felvételi adatait tartalmazó adatbázison vizsgálta, hogyan változtatta meg a paravános, azaz „vak" felvételi eljárási módszer bevezetése a női zenészek bekerülési esélyeit az Egyesült Államok legjobb zenekaraiba.)

A szekcióba olyan előadásokat várunk, mely a különböző kísérleti típusok valamelyikét alkalmazzák társadalomtudományos céllal, avagy a kísérletek alkalmazásának módszertani aspektusát (pl. dizájn, mintavétel, érvényesség stb.) vagy valamely etikai dimenzióját (kettős vak kísérletek, az alanyok előzetes/utólagos tájékoztatásának kérdése) tárgyalják (JEPS, 2014).

Kisgyermekes családok a járványügyi vészhelyzet időszakában

A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 'COVID-19' kiegészítő kutatásának előzetes eredményei

A COVID-19 terjedése által kiváltott válsághelyzet kisgyermekes családokra gyakorolt hatásait vizsgáló előadások a KSH Népességtudományi Kutatóintézet által vezetett Kohorsz ’18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat harmadik hullámába beékelődő, a járványügyi veszélyhelyzet időszakára vonatkozó adatfelvételre épülnek.

Kritikai, köz-, közpolitikai és professzionális szociológia viszonya és esélyei Magyarországon 1989 és 2020 között

Szervező: Szabari Vera (ELTE TáTK)

Az egyes diszciplínák képviselői a laikusok és szakértők közötti határok megvonásával, sajátos tudás kialakításával, kompetenciájuk kijelölésével küzdenek tudományuk legitimálásáért, tudományos autonómiájuk, működési feltételeik biztosítása érdekében. A magyar szociológia diszciplináris határainak megvonása hosszú időn keresztül zajlott és bár más formában, de ez a folyamat ma is folytatódik. A határok folyamatosan változnak, kérdőjeleződnek meg és persze az is módosul, hogy miképp és milyen területekkel szemben tartják fontosnak a szociológia képviselői megvonni tudományuk határait.

Az 1960-as évek elején a határok megvonásának igénye elsősorban a tudományon belül a filozófiával és a történelmi materializmussal, a politikai nyilvánosságban pedig a marxista ideológiával szemben jelentkezett. Az 1970-es években a határmegvonások átalakultak és sokkal inkább a professzionális és kritikai vagy közszociológia, (társadalom)politika közötti határok kijelölése került előtérbe, aminek alapvető feltétele volt, hogy a szociológia korabeli képviselői képesek legyenek rámutatni a szociológia „tudományos" tudására, e tudás termelésének sajátos módjaira. Az 1960-as évektől napjainkig hosszú idő telt el azzal, hogy a hazai szociológusok közössége szakszerű, tudományos tudást hozzon létre (akár a nemzetközi trendek átvételével is), hogy a hétköznapi gondolkodástól mindinkább különböző ismereteinket lefordítsuk a tudomány nyelvére. Ugyanakkor pl. a rendszerváltás folyamatában jól kitapintható volt az a szerep, amit nem e professzionális szociológia, hanem sokkal inkább a kritikai vagy közszociológia tudott betölteni, a társadalomról szóló diskurzus fogalmi apparátusának biztosításával, a nyilvánosság megteremtésével, a társadalmi jelenségek, problémák tematizálásával (Kuczi 1991). Úgy tűnik, hogy ma erre a szociológia kevésbé alkalmas, képviselői sokkal inkább a professzionális szociológia irányába haladnak. Ahhoz pedig, hogy a szociológia hazai képviselői is megfeleljenek a hazai és nemzetközi tudományosság kritériumainak, az oktatási rendszer elvárásainak, a „fegyelmezési technikák" végeláthatatlan elemeit állítják elő és felelnek meg ezeknek: egységesített kurzusok, tematikák, besorolási rendszerek, formalizált teljesítési szabályzatok, minősített publikációk stb., közben pedig a szociológia által termelt tudás egyre távolabb kerül attól a területtől, ahol eredetileg hatni kívánt, magától a társadalomtól (Burawoy 2005).

A kérdés az, hogy a szociológia különböző típusai, a Burawoy-féle kritikai, köz-, közpolitikai és professzionális szociológia ma a hazai szociológiában milyen viszonyban állnak egymással, lehetséges-e az átjárás, a tudástranszfer az egyes szférák között. Szekciónkba olyan előadásokat várunk, amelyek a kritikai, köz-, közpolitikai és professzionális szociológia szerepét, az egymáshoz való viszonyukat elemzik a különböző kutatási területeken a rendszerváltás óta eltelt közel 30 esztendőben. Az előadások érdekes felvetése lehet, hogy a köz-, illetve professzionális szociológia által megtermelt tudás hogyan képes kiegészíteni, támogatni egymást, vagy éppen fordítva, az eltérő eszközeik és módszereik akadályozzák-e a megtermelt tudás átadását és hasznosítását. Van-e módszertani szelekció e területek között? Érdekes szempontot jelenthet továbbá, hogy az elmúlt 30 év során milyen körülmények játszottak szerepet e viszony alakításában, az adott társadalmi, politikai és gazdasági környezet mennyiben befolyásolta a szociológia képviselőit az e területeken való részvételre, illetve, hogy mennyiben tekinthető sajátosnak a hazai helyzet vagy éppen egy általános nemzetközi tendencia részeseként tekinthetünk magunkra e területen is.

Munkaerőpiac és társadalmi mobilitás: romák munkavállalási esélyei hazánkban és Közép-Európában

Szervező: Árendás Zsuzsanna (TK SZI/CEU)

Míg a hazai és más közép-kelet európai országok munkaerő-piaci mutatói jelentős munkaerőhiányról tanúskodnak az elmúlt években, nem egyértelmű, hogy a romák esélyei az elsődleges munkaerőpiacon az újonnan keletkezett „hiánytól" javultak-e. Ugyan az állam által kezdeményezett programokról, azok hatásairól örvendetesen sok tanulmány született az elmúlt évtizedben, viszonylag kevés az elsődleges, piaci szektor szerepéről szóló kutatás. Pedig az elmúlt egy-két évtizedben megjelent a fiatalabb romák generációjának egy képzett, érettségivel vagy diplomával rendelkező rétege, akik az elsődleges munkaerőpiacon is versenyképesek. Bár a statisztikai adatok a romák foglalkoztatottságának javulását mutatják (a 2014-es 33%-ról 2017-re 45%-ra növekedett), a javulás egy jelentős része a közfoglalkoztatási programoknak "köszönhető" (2014-ben a munkával rendelkező romák 37%-a volt közfoglalkoztatásban, ez az arány 2017-re 42%-ra nőtt) (KSH: Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014-18) . Egyértelmű, hogy hosszú távon a fenntartható modellt az elsődleges munkaerőpiacon való foglalkoztatás jelentené.

A szekció olyan előadásokat helyez fókuszált – tematikus és interdiszciplináris értelemben vett – dialógusba, melyek a különböző társadalmi helyzetű és végzettségű romák munkavállalási esélyeinek alakulását, lehetőségeit járják körül, illetve a különböző munkaerőpiaci szektorokban tapasztalható akadályokat és integrációs erőfeszítéseket (pl. sokszínűségi politikákat) veszik számba. A szekció elsősorban olyan elmélyült, etnografikus jellegű kutatásokon alapuló előadásoknak szeretne teret adni, melyek fókuszában az egyén áll, a kutatás kérdései pedig az egyéni ágencia, egyéni társadalmi mobilitás, munkaerőpiaci stratégiák és életutak körül körvonalazódnak, valamint számot vetnek a társadalmi mobilitás egyéni „árával" (individual costs) az olyan történetek kapcsán, amikor az egyén gyors és nagyívű mobilitási pályán „robog végig" egy külső szemlélő által sikeresnek vélt munkaerőpiaci mobilitás során. Másodsorban, hangsúlyt szeretnénk fektetni az intézmények (iskolák, tanodák, szakkollégiumok) és (állami és magánfinanszírozású) szervezetek támogató illetve akadályozó szerepére is a roma fiatalok iskolából/képzésből a munkába kerülése kapcsán. A szekció célja továbbá teret biztosítani azoknak a kutatásoknak is, melyek a munkaadói oldalról vizsgálják meg a romák munkaerőpiaci integrációjának kérdését, például azt, hogy a napjainkban egyre népszerűbbé váló esélyegyenlőségi vagy sokszínűségi vállalati gondolkodásban (illetve intézményesült politikákban) mennyire fér el a romák munkahelyi integrációjának kérdése.

Osztály/szerkezet: mit tudunk a magyar társadalom osztályszerkezetéről?

Szervezők: Gregor Anikó (ELTE TáTK), Éber Márk Áron (ELTE TáTK)

Harminc évvel a rendszerváltás, valamint húsz évvel az ezredforduló – és Némedi Dénes diagnózisa – után újra időszerű a kérdés: osztálytársadalom-e a magyar társadalom? Ha igen, milyen tekintetben és milyen mértékben az? Vajon a 2008-as világválságot, valamint a 2010-es politikai fordulatot követő (bő) egy évtized inkább megerősítette vagy ellenkezőleg, inkább meggyengítette a magyar társadalom osztályszerű szerveződését?

Milyen tekintetben ad meggyőző magyarázatot a társadalmi jelenségekre az osztályalapú, az osztályszerkezetből kiinduló szociológiai magyarázat? A szekcióba az osztályszerkezet-kutatás újabb eredményei mellett olyan előadásokat várunk, amelyek a magyar társadalom osztálydinamikáinak, osztályosodásának, osztályszerkezetté kristályosodásának kérdéseit vizsgálják.

A szekció fő kérdései: Vannak-e osztálykontúrjai a 2010 előtti, illetve utáni szociál-, illetve társadalompolitikának? A jövedelem- és a bérpolitika, az adózás, a lakhatás, a gyermekvállalás és a család politikái, az önkormányzati, illetve az állami újraelosztás, az Európai Unió biztosította támogatások elosztása értelmezhetők-e osztálystruktúra-építő politikákként? A hazai, illetve a nemzetközi tőke állami szabályozása értelmezhető-e egy tőkésosztály különböző frakcióit építő politikaként? Hogyan alakul a munkavállalók, bérmunkások helyzete Magyarországon? A bérmunka szabályozása, a formális és az informális munka valóságos összekapcsolódása, a munka törvénykönyvének 2018-as ismételt átírása, valamint a szakszervezetek szabályozása értelmezhető-e osztálypolitikaként? Milyen szerepet töltenek be a reproduktív munkákat szabályozó állami politikák az osztályviszonyok mögötti nemi struktúrák alakításában? Mit tudunk a hazai középosztály(ok)ról? Hogyan alakulnak az osztályok közötti viszonyok és milyen nemzetközi és hazai politikai-gazdasági tényezők befolyásolják ezeket? Akar-e, tud-e és ha igen, mit tud mondani a mai magyar szociológia az osztályviszonyok kérdéséről? Miként képes (vagy nem képes) e területen betölteni a társadalom önismereti, önértelmezési igényének kielégítéséhez kapcsolódó közfeladatát? Miként lehetséges e kérdéseket a szociológiai oktatáson belül és a szélesebb nyilvánosságot is elérve a szakma képviselői által felvetni?

A szekcióba egyaránt várjuk a marxi, illetve a weberi osztályelemzési hagyományhoz kapcsolódó előadásokat, mint ahogyan nyitottak vagyunk a bourdieu-i szociológia elemzési apparátusát alkalmazó elemzések előtt is. Az osztályok szétbomlása, illetve szétforgácsolódása, az osztályszerkezet eltűnése, "az osztály halála" mellett érvelő előadások szintén hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a szekcióban folyó szakmai párbeszéd eredményeként pontosítsuk tudásunkat arról, hogy a magyar társadalom mely metszetei mutatnak inkább az osztályosodás és melyek inkább az osztálytalanodás felé.

A szekcióban egyaránt örömmel várunk olyan előadásokat, amelyek számszerűsített adatok elemzésén alapuló kvantitatív-empirikus vizsgálatok eredményeiről számolnak be, és olyanokat is, amelyek etnográfiai-antropológiai ihletésű kutatások kvalitatív-empirikus eredményeit osztják meg, ha ezzel hozzájárulnak a magyar társadalom osztálydinamikáinak, illetve osztályszerkezetének jobb megismeréséhez. A szekció nyitott továbbá fogalmi és szemléleti kérdések megválaszolását célzó, elméleti és módszertani dilemmák eldöntése mellett érvelő előadások előtt is, ha azok végeredményben a magyar társadalom osztálydinamikáinak, illetve osztályszerkezetének jobb megértését és magyarázatát célozzák.

Személyes kapcsolathálózatok

Szervezők: Albert Fruzsina, Dávid Beáta (TK SZI/Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet)

A kapcsolathálózat-elemzés az elmúlt évtizedekben egyre népszerűbbé vált, és minden bizonnyal a jövőben is hangsúlyos kutatási irányzat és módszer marad. Magyarországon a kapcsolathálózatok szisztematikus kutatása még a kilencvenes évek elején is viszonylag szűk keretek között mozgott, és tudományos igénnyel kevesen foglalkoztak a témával, de a hálózat-elemzés növekvő népszerűsége a személyközi kapcsolatok, interperszonális kapcsolatrendszerek kutatásának is új lendületet adott. A társadalmi kapcsolathálózat-elemzés (SNA) és annak intézményesülése még „nem jelenti egy egységes paradigma kialakulását" olvashatjuk Angelusz Róbert és Tardos Róbert Társadalmak rejtett hálózata című szöveggyűjteményének előszavában (Angelusz–Tardos 1991:6). A network-kutatás elsősorban a társadalmi jelenségek új szempontú megközelítése, amelyhez folyamatosan új módszereket és számítógépes programokat fejlesztenek ki. Freeman definíciója szerint a társadalomtudományi kapcsolathálózat kutatás a társas cselekvők közti interakciók vizsgálata strukturalista szempontból. Ez a strukturalista megközelítés azon a feltevésen alapszik, hogy a társas kapcsolatok mintázata, amelybe az egyén beágyazódik, szintén meghatározó jelentőségű a számára. Az elemző célja a különböző mintázatok leírása és a létrejöttükhöz szükséges feltételek beazonosítása (Freeman 2004:2). A módszer alkalmazható egyéni-, csoport- és rendszerszintű elemzésekre, illetve bizonyos esetekben egyének és csoportok közti viszonyokat is lehet vizsgálni.

Szekciónkban kifejezetten a személyes kapcsolathálózatokat szeretnénk a figyelem középpontjába állítani. Személyes kapcsolathálózataink mérete, összetétele, belső szerkezete életünk számtalan területére hatással van: nemcsak társadalmi beágyazottságunk mértékét, a számunkra az élet különféle területein rendelkezésre álló erőforrásokat, illetve a társas támogatás mennyiségét és minőségét, attitűdjeinket, viselkedésünket, egészségünket – azaz testi-lelki és társas jóllétünket –, boldogságunk fokát, hanem a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyünket, lehetőségeinket is befolyásolja. A kapcsolatok az egyén önértékelésében, identitásának kialakulásában, a társas szerepek elsajátításában is fontos szerepet játszanak. Az erős, stabil támogató kapcsolathálózattal rendelkezők kedvezőbb fizikai és pszichés egészséggel bírnak: nehéz helyzetekben a körülöttük lévő támogató kapcsolatok fokozhatják megküzdési képességeiket, csökkenthetik a feszültséget. A kapcsolatokon keresztül elérhető támogatást a boldogság (szubjektív jóllét) egyik alapvető meghatározójaként tartják számon (Helliwell et al. 2015).

Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei azt is jól mutatják, hogy a kapcsolathálózati jellemzők nem statikusak, folyamatosan változnak makro- és mikroszinteken egyaránt. Az okok összetettek, ugyanakkor bizonyos jól lehatárolható időszakokban egyértelműen beazonosíthatók a társadalmi változások és a kapcsolathálózati jellemzők átalakulásának összefüggései. Míg a kilencvenes évek a magyar társadalomban a beszűkülő kapcsolatrendszerek, a bizalmi kapcsolatok gyengülése időszakának tekinthető, az ezredforduló a kapcsolatrendszerek modernizációját hozta magával: a családi, rokoni bizalmi kapcsolatok mellett – később helyett – a választott nem rokoni bizalmi kapcsolatok is hangsúlyossá, elterjedtebbé váltak (Albert-Dávid 2012).

A Személyes kapcsolathálózatok szekció nem kíván különbséget tenni sem a kutatásban felhasznált módszerek (névgenerátor, pozíciógenerátor, méretgenerátor stb.), sem a megközelítések között,

célunk a társadalmi hálózatelemzés említett sokszínűségének demonstrálása. Lehetnek egocentrikus kapcsolathálózat elemzések vagy teljes (zárt) hálózatokat vizsgáló kutatások, kvantitatív, kvalitatív és vegyes módszertant használók egyaránt. Közös fókuszuk az, hogy a személyes kapcsolatokat, illetve a kapcsolathálózati jellegzetességek és egyéb életdimenziók összefüggéseit illető tudásunkat gyarapítsák.

Történelem és szociológia viszonya a 21. században

Szervezők: Kiss Zsuzsanna (ELTE TáTK) és Gyáni Gábor (MTA TTI)

A szociológia jelenlegi helyzetének értékelése során elkerülhetetlen, hogy újra témává váljon a szociológia és a történettudomány viszonya. A két tudomány közötti kapcsolat és/vagy elhatárolódás a kezdetektől fogva központi kérdés volt, akár vizsgálati tárgyukról, akár a két tudomány módszereiről esett szó. A kérdés hosszú és szerteágazó historiográfiájának feleleventése nélkül itt most abból a jelenkori kutatásokban sokszor – furcsa módon - elfeledett evidenciából indulunk ki, amit 1987-es szövegében Norbert Elias a következő szellemes formában összegzett: „Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy minden jelenkori társadalom korábbi társadalmakból nőtt ki, és önmagán túl számos lehetséges jövő felé mutat." (Elias, Norbert: The Retreat of Sociologists into the Present. Theory, Culture & Society, 1987/4, 223–247.)

Célja szerint a szociológia a minket körülvevő világ megértésére törekszik. Úgy tűnik azonban, hogy az elmúlt legalább fél évszázadban – és egyre fokozódó mértékben – mindezt úgy igyekszik elérni, hogy közben a jelen társadalmi viszonyokat létrehozó és alakító hosszú távú történeti folyamatok megértésére egyre korlátozottabb mértékben tesz csak kísérletet. Ez a jelenség nemzetközi szinten és Magyarországon egyaránt jellegzetes nyomot hagy a szociológián. (Vö. Inglis, David: What is Worth Defending in Sociology Today? Presentism, Historical Vision and the Uses of Sociology. In Cultural History, 2014/1. 99–118.)

Inglis érvelése szerint a szociológiában az utóbbi évtizedekben teret hódító új periodizációs kategóriák (mint például a „késő modernitás", a „rizikótársadalom", a „likvid modernitás" vagy a „hálózati társadalom", hogy csak néhányat említsünk), amelyek látszólag erős történeti tudatosságot sugallnak, valójában épphogy lehetővé teszik, sőt legitimálják a történeti folyamatok szigorú vizsgálatáról való lemondást. Annak érdekében, hogy saját tárgyukat – azaz a jelen társadalmát – a megelőző korszakok ellenpólusaként/tagadásaként/meghaladásaként stb. tudják tárgyalni, az összetett történeti folyamatokról rendszerint csak egyszerű(sített), kompakt formában tálalt leírást nyújtanak. Így ezek a megközelítések eltérítik a szociológiát és a szociológusokat attól, hogy mélységében és összetettségében próbálják feltárni és megérteni a jelenig vezető történeti folyamatokat. Így azonban saját tárgyuk (a jelen társadalmának) megértése is csak felemás sikerű lehet.

Vajon – tágítva kicsit az eddigi nézőponton és közelítve Némedi Dénes húsz évvel ezelőtt megfogalmazott kérdéséhez – mennyiben segítheti a történeti elkötelezettség, a történeti tudatosság a szociológiát abban, hogy sikeres legyen? Úgy véljük, hogy ha a történeti tudat gyenge,

akkor a jelenkori társadalom önértelmezését nem sikerülhet kritika tárgyává tenni. Vagy másképpen fogalmazva, csak az olyan szociológia segíthet kitörni a jelenkori társadalomban megkövesedett ideológiák és fogalmak hatalma alól, amelyik erős és megalapozott történeti ismereteken nyugszik.

A szekcióba történészek, szociológusok, társadalomtörténészek, történeti szociológusok jelentkezését várjuk. Egyfelől olyan résztvevőket keresünk, akik előadásukban történelem és szociológia évszázados viszonyára elméleti szempontból reflektálnak. Az elmélettörténeti előadások esetében is fontosnak tartjuk azonban, hogy a múltban felmerülő kérdések kapcsán a két tudomány jelenlegi viszonya kerüljön a középpontba. Másrészt olyan előadókat várunk, akik saját kutatási tapasztalatuk alapján illusztrálnák a történeti tudatosság jelentőségét a szociológiai elméletalkotásban, vagy éppen a történeti tudatosság hiányából fakadó nehézségeket szemléltetnék.

Vallásszociológia Magyarországon – múlt, jelen, jövő

Szervező: Révay Edit (Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet/Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola)

Ha egy diszciplína, jelen esetben a vallásszociológia jövőjére vonatkozó kérdést teszünk fel, akkor ez egyben magában hordozza annak kérdését is, hol tartunk most, és hogyan jutottunk ide. A 70-es években megindult hazai vallásszociológiai kutatások számos elméleti és empirikus eredménnyel szolgáltak az elmúlt fél évszázad során a vallás, vallásosság mint társadalmi jelenség témakörében. Feltárták egyebek közt a vallási változás szinuszgörbe-szerű mivoltát, amely már 1990 előtt a vallás emelkedését mutatta, a rendszerváltás utáni évtizedekben azonban több szempontból lassú csökkenést mutatott (Tomka 1999). Rámutattak arra, hogy a vallás többdimenziós jelenség, vizsgálták a dimenziók egymás közötti kapcsolatát, és kimutatták a dimenziónként eltérő tendenciákat (Szántó 1990, Földvári/Rosta 1998, Rosta 2012). Vizsgálódtak a hagyományos egyházakon belüli vallási közösségek és mozgalmak, a papok és volt papok, a szerzetesrendek és az új vallási mozgalmak körében (Kamarás 1989, 1992a, 1992b; Horváth 1995, Révay/Tomka 1998, Bögre 2004, Révay 2013, Máté-Tóth/Nagy 2008, Török 2004). A modernizációban, a vallásüldözésben, az identitások sebzettségében vagy épp az anómiában és ennek változásában keresték az elméleti magyarázatokat a vallási folyamatokra (Tomka/Zulehner 2000, Máté-Tóth 2019, Tomka 1991). Górcső alá vették a vallásosság típusait, valamint azokat a generációközi mechanizmusokat, amelyek a vallási változás alapjául szolgáltak (Földvári 2003, Hegedűs 2008, Rosta 2008). A vizsgálódások során a vallás gyakran magyarázó változóként jelent meg az iskolázottság, iskolai előmenetel, az olvasási szokások, vagy éppen az öngyilkosságok terén mutatkozó különbségek magyarázatára (Nagy 2005, Pusztai 2004, Gereben 2009, Moksony/Hegedűs 2019).

A témák és a szerzők listáját hosszasan lehetne folytatni. Ma mégis úgy tűnik, alapvető kérdések várnak újra vagy továbbra is válaszokat. Mit értünk valláson a mai Magyarországon? Milyen olyan új vallási jelenségekkel találkozni, melyek szétfeszítik a hagyományos vallásértelmezés kereteit? Hogyan változik a vallás szerepe a magyar társadalom különböző szintjein és csoportjaiban? Milyen társadalmi-politikai tényezők hatnak ezekre a folyamatokra? Mennyire van jelen az ateista-szocialista múlt a mai vallási helyzetképben, három évtizeddel a rendszerváltás után? A korábban uralkodó,

mára viszont erősen befolyását vesztett szekularizációs elmélet mennyiben nyújt magyarázatot a vallási változás folyamataira? Milyen alternatív magyarázatok léteznek a vallási individualizációtól a sebzett identitásokig, és ezek mennyiben állják ki az empíria próbáját? Mi jellemzi a rendszerváltás óta felnövő generációk vallásosságát, miben különbözik az idősebb korosztályokétól? Milyen hatással van a vallás és a vallásosság a társadalmi élet egyéb területein? Milyen módon ragadhatjuk meg empirikusan a változásokat, és milyen szerep jut ebben a kvantitatív és a kvalitatív kutatási módszerek változó tárházának? Végül, de nem utolsósorban: milyen a vallásszociológiai kutatás és oktatás intézményesültsége, jelenléte és jövője Magyarországon? Ezekre és hasonló kérdésekre szeretnénk keresni a társadalomtudományos megalapozottságú válaszokat a szekcióban elhangzó előadásokkal.

A COVID-19 járvány társadalmi vonatkozásai

Az aktuális járványhelyzethez kapcsolódó, friss, empirikusan megalapozott kutatási eredmények bemutatására szervezett szekció.

Biztonság, fenntarthatóság, klímaváltozás szekció

Rétegződés és életmód: vállalkozók, polgárok, középosztályok szekció

PhD hallgatók kutatásait bemutató szekció